

Hoe ontwikkelt de hellingshoek zich in kinderhandschrift en wat kan een beroepsopvoeder daarmee?

In 2003 verscheen “Balans van handschriftkwaliteit in het primair onderwijs”. Dit onderzoek naar de periodieke peiling van het onderwijsniveau (PPON) vond plaats in 1999. Volgens de onderzoekers Van der Schoot en Bechger neemt de stabiliteit van de hellingshoek met de leeftijd toe. Waar in jaargroep 5 ongeveer 15% van de leerlingen een stabiel (licht rechtshellend) handschrift heeft, is dat in jaargroep 8 ongeveer 30%. (p. 64)

Steil

Rechtshelling

Linkshelling

Enkele vragen

Bij het lezen van bovenstaande constatering van Van der Schoot en Bechger, kwamen enkele vragen bij me op:

1. Als halverwege de basisschool de fase van ‘ideale schoolkind’ eindigt, en de prepuberteit zijn intrede doet, zal dit zich dan uiten in een stabiel (licht rechtshellend) handschrift?
2. Zullen jongens en meisjes, met de leeftijd, in eenzelfde mate ‘stabiel’ gaan schrijven?
3. Is de soort hellingshoek in kinderschrift voor een beroepsopvoeder van betekenis?

Het leek me van praktisch belang op deze vragen een antwoord te vinden. Als bron put ik hierbij uit het volgende materiaal.

Bronnenmateriaal

Als Platform Handschriftontwikkeling/Werkgroep Kinderhandschrift beschikken wij over een cohort van 200 aselect gekozen handschriften van basisschoolleerlingen. Ze bestrijken de jaargroepen 5 t/m 8, terwijl elke jaargroep 25 samples bevat van zowel jongens als meisjes. Alle leerlingen kregen de opdracht eenzelfde tekst over te schrijven (Olivier en de leeuw).

Bovendien nam ik literatuur op kindergrafologisch gebied door (zie einde artikel) en vonden daarin waardevolle gegevens.

Hellingshoeken in woord en beeld

Allereerst ging ik na wat onder hellingshoek wordt verstaan, en vervolgens welke soorten hellingshoeken worden onderscheiden.

Het blijkt het bij de hellingshoek te gaan om de hoek, die de neerhaal van de bovenlus of de stok van schrijffletters (b/f/h/k/l/d/t) met de (eventueel denkbeeldige) grondlijn maakt.

Deze neerhaal kan van rechtsboven meer of minder schuin naar linksonder naar de grondlijn lopen; we spreken dan van rechtshellend schrift. Bij linkshellend schrift loopt de neerhaal precies in tegengestelde richting – van linksboven schuin naar rechtsonder. Bij steil, verticaal of rechtopstaand schrift legt de neerhaal een vrijwel loodrecht traject af. Deze drie soorten hoeken staan hierboven afgebeeld.

Roept de lichaamshouding iets bij je op?

Hiermee zijn de soorten hellingshoeken niet uitgeput. De neerhalen kunnen allesbehalve rechtlijnig verlopen, in hun neergang een knak of slinger vertonen, of bolvormig verlopen. Is het niet merkwaardig, wellicht veelzeggend, als een kind in zijn handschrift herhaaldelijk zo’n vreemde ‘omweg’ maakt? Over de ‘slingerlus’ heeft Aartje Schoemaker trouwens een interessant artikel geschreven (zie Geraadpleegd).

De hellingshoek kan in eenzelfde schrijfproduct meer of minder sterk wisselen. Als de hoek symbool staat voor gevoel en stemming, roept een wisselende schrijfhoek dan iets bij je op? Hoe regelmatig de hoek in een handschrift, des te stabiel de indruk van het geschrevene oogt – en de schrijver ook misschien?

In dit onderzoek beoordeelde ik als ‘steil’, als de neerhaal binnen een spreiding van vijf graden links of rechts van de verticaal de grondlijn, de liniatuur, raakt. Meer dan vijf graden links van de verticaal is dan linkshellend schrift, meer dan vijf graden rechts van de verticaal is rechtshellend schrift. Er is geen onderscheid gemaakt tussen licht en sterk hellend schrift.

De volgende handschriftfragmenten illustreren drie hellingshoeken, waarbij de wisselende hellinghoeken in het laatste fragment goed te zien zijn:

Meisje, groep 7, steil schrift

Jongen, groep 5, rechtshellend schrift

Meisje, groep 8, linkshellend schrift

Jongen, groep 6, wisselend schrift (links-/rechtshellend)

Werkwijze

Bij het beoordelen koos ik in elk sample steeds 4 regels – de tweede regel, halverwege twee regels, en de voorlaatste regel. In elke regel werd van 5 bovenletters de helling bepaald, telkens met gebruikmaking van een liniaal. Bezat een regel minder dan vijf bovenletters, dan werd de regel er direct boven of onder ter aanvulling genomen.

Resultaten

Het onderzoek bij 200 leerlingen uit groep 5, 6, 7 en 8 van de basisschool laat de volgende resultaten zien. In elke jaargroep bevonden zich 25 jongens en 25 meisjes. Onder ‘stabiel’ wordt rechtshellend schrift verstaan, terwijl ‘niet stabiel’ schrift een afwisseling kent van rechtshellende, steile en/of linkshellende schrijfhoeken. Bij ‘twijfelachtig’ wordt het aantal leerlingen vermeld, waarbij de wisseling van hoeken zodanig is, dat de keuze van al of niet stabiel lastig te maken valt. Dit blijkt bij relatief veel jongens het geval te zijn (6 uit groep 6 en 5 uit groep 8).

Groep:	Stabiel schrift:		Niet-stabiel schrift:		Twijfelachtig:	
	Jongens	- meisjes	Jongens	- meisjes	Jongens	- meisjes
Groep 5	16	15	9	8	0	2
Groep 6	12	10	7	13	6	2
Groep 7	13	12	12	11	0	1
Groep 8	11	6	9	17	5	2

Schrieffhelling bij basisschoolleerlingen in groep 5 t/m 8

Wat is hieruit af te leiden voor de eerste vraag: Wordt het handschrift van bovenbouwleerlingen, door de schooljaren heen, stabiel(er) licht rechtshellend?

In groep 5 schreven 31 leerlingen (16♂ en 15♀) een overwegend stabiel rechtshellend schrift. In de erop volgende groep neemt dit aantal, zij het niet regelmatig af, om in groep 8 een minimum te bereiken van 17 leerlingen (11♂ en 6♀).

Het niet-stabiele schrift geeft een tegenovergestelde ontwikkeling te zien. Waar in groep 5 nog 17 leerlingen (9♂ en 8♀) niet-stabiel schreven wat betreft schrieffhelling, waren dat in groep 8 totaal 26 leerlingen (9♂ en 17♀).

De conclusie kan niet anders zijn dan dat de schrieffhoek of schrieffhelling, met de leeftijd, in het algemeen niet alleen minder stabiel rechtshellend, maar eerder linkshellend en wisselend van schrieffhelling wordt.

En wat is te zeggen over de tweede vraag: Gaan jongens en meisjes, met de leeftijd, in dezelfde mate stabiel(er) schrijven?

Bij de jongens valt op, dat de meerderheid in groep 5 (16) overwegend stabiel rechtshellend schrijft, terwijl een minderheid (11) dit in groep 8 nog doet. De aantallen voor niet-stabiel schrift blijven door de leerjaren heen tamelijk constant. Wel vertonen de leerlingen van groep 7 een relatief groot aantal niet-stabiele schrijvers (12).

Bij de meisjes valt op, dat er in de loop van de bovenbouwleerjaren een duidelijke verandering van schrieffhelling plaatsvindt: stabiel van 15 naar 6 leerlingen, niet-stabiel van 8 naar 17 leerlingen. In beide gevallen is er sprake van verdubbeling.

De conclusie moet zijn, dat er inderdaad op het punt van schrieffhelling verschil bestaat tussen jongens en meisjes, en dat dit in hogere leerjaren van de basisschool in het handschrift tot uiting komt. Waar de jongens langer trouw blijven aan een stabiel handschrift, neemt het aantal meisjes met een niet-stabiel handschrift met de jaren duidelijk toe.

Mag ik me hier tot slot een citaat van Kuno Diener uit 1980 (!) veroorloven over de betere fijnmotorische vaardigheden van meisjes ten opzichte van jongens: "De leerkracht zou zijn verwachting moeten afstemmen op deze geslachtsspecifieke verschillen en de schrieffprestatie van jongens niet moeten afmeten aan de kwaliteits- c.q. kwantiteitsnorm van meisjes."

Hellingshoek van betekenis voor de beroepsopvoeder?

Kernvraag voor elke leerkracht-met-kinderen-die-schrijven is natuurlijk de praktische waarde van de schrieffhelling! Wat kan en moet je daarmee ... als je wilt?

We halen even de drie hellingshoeken – steil, rechtshelling, linkshelling – terug, die bovenaan in deze bijdrage zijn afgebeeld. Riep de lichaamshouding iets bij je op? De eerste draadfiguur staat parmantig rechtop, de middelste buigt enthousiast naar voren, de rechtse lijkt op de rem te staan. Herken je dat ook?

Terloops onthulde ik, dat de schrieffhoek symbool staat voor gevoel en stemming. Daar duik ik nu wat dieper in, want dat zal waardevolle, bruikbare informatie opleveren. Al moet ik bij voorbaat wel de

‘gouden’ regel van de (kinder)grafologie laten horen. De uitleg van één schriftkenmerk, helling dus, dient altijd binnen het totale schriftbeeld te worden geplaatst.

De helling (slant) laat volgens Grayson de basale emotionele make-up van het individu zien. Emotie is een sterk gevoel of impuls, en is een lichamelijke reactie op een onzichtbaar innerlijk gevoel, dat zich transformeert in uiterlijk gedrag. Sommigen tonen hun gevoelens niet naar buiten, houden deze voor zich.

De literatuur is algemeen van mening, dat de hellingshoek de verhouding weergeeft tussen ‘gevoel’ (onbewuste kracht, impulsiviteit, rechtshelling) en ‘verstand’ (zelfcontrole, beheersing, steil/linkshelling). Rechtshellend schrift zegt overigens minder dan steil of linkshellend schrift, omdat het eerste is aangeleerd, terwijl de andere stijlen zelfgekozen zijn. Kun je bij een wisselende schrijfhoek nu iets meer over de schrijver zeggen? Trouwens, bij een ‘linkspoot’ verliest linkshelling aan betekenis, omdat hij of zij van nature geneigd is naar links te schrijven.

We gaan nu concreter in op de afzonderlijke hellingshoeken, die we hier onderscheiden. Op internet geeft Handwriting Insights ons, naast passende illustraties, ook een nadere interpretatie.

Steil schrift (de rechtop staande draadfiguur) wijst door zijn hellingshoek op praktische onafhankelijkheid, waarbij het hoofd het hart regeert. Zo’n schrijver is onafhankelijk, beheerst, heeft zichzelf onder controle, kan gevoelsmatig reageren.

Grayson ziet in de verticaal schrijvende leerling iemand die in zijn mening objectief wil zijn, oprecht is, gevoel voor rechtvaardigheid bezit, maar vaak verkeerd begrepen wordt – vanwege zijn kalmte en zelfbeheersing. Deze jonge mens blijft rustig en onbewogen bij ‘toestanden’, maar die wel behoefte heeft aan een gevoel van veiligheid.

Rechtshellend schrift (de voorover staande draadfiguur) wijst door zijn hellingshoek op vriendelijkheid, is in anderen geïnteresseerd. Zo’n schrijver heeft een goed aanpassingsvermogen, is extrovert, hartelijk, toekomstgericht.

Grayson ziet in dit schrift een expressieve leerling, die problemen vanuit een positieve instelling benadert. Gevoelens beïnvloeden zijn mening niet, hij of zij behoudt een natuurlijke objectiviteit. Zo iemand is vriendelijk, toont begrip en medeleven, heeft soms moeite om rustig te blijven, is gewoonlijk praktisch en voorspelbaar.

Linkshellend schrift (de achterover staande draadfiguur) wijst door zijn hellingshoek op sociale reserve, oplettendheid. Zo’n schrijver is zelfstandig, niet opdringerig, kan goed luisteren.

In het algemeen zijn schriftpsychologen minder te spreken over linkhellende schrijvers. Bollschweiler heeft ongeveer 500 handschriften onderzocht van psychisch lijdende jongeren. Hij vond bij hen steil of linkshellend schrift als vaak voorkomend ‘noodsignaal’. Linkshelling associeert hij met innerlijke spanning, afweer, remmingen, geslotenheid, angst, sterke ik-binding, tegenzin om zich aan te passen, neiging tot zelfbescherming. Heermann spreekt in dit verband zelfs van een ‘gestoord eigenritme’. Volgens Avé-Lallemant komt linkshellend schrift voort uit een tegenbeweging – men is bang dat het schrift zal omvallen naar rechts, omdat het feitelijk nagestreefde steile schrift niet wil lukken. Vaak ligt de oorzaak in een discrepantie tussen gevoelsafhankelijkheid en de neiging zich te handhaven. Zij stelt, dat men het linkshellende schrift altijd kan interpreteren als actuele of habituele handhavingsintentie.

Voor Grayson is de linkshellende leerling vaak niet communicatief en onbereikbaar, voelt zich niet gewaardeerd, is onzeker, bekijkt het leven meer beperkt tot zichzelf, meestal vanuit eigen voordeel. Zijn gevoelens zijn niet sterk, baseert zijn beslissingen meestal op logica. Kan wel heel vriendelijk zijn, als middel om te overleven; is vaak beter aangepast dan rechtshellende schrijvers.

Onze Nederlandse grafologe Thérèse Stienstra gaat in haar boek, in navolging van Alfons Lüke, veel verder in op de interpretatie van steil, links- en rechtshellend schrift. Steeds wordt zo’n hellingshoek vanuit acht aspecten bekeken: gedrag, mentale capaciteiten, wil, ik, voelen, levenskracht/vitaliteit, sociale relaties, prestatie.

Schrift met *wisselende hoek* wijst door zijn variabele hellingshoek op ambivalentie en wisselende goedstoestanden. Zo'n schrijver ligt met zichzelf overhoop, toont veranderlijk gedrag, is onvoorspelbaar.

Voor Grayson varieert bij de leerling, die met wisselende hellingshoek schrijft, het gevoel van veiligheid en onveiligheid; de jongen of het meisje is onderhevig aan stemmingen, waarvan gezegd wordt "Jantje huilt en Jantje lacht".

En wat kán de beroepsopvoeder nu met deze informatie over de verschillende soorten hellingshoek? Ik denk aardig wat!

Allereerst opent het de ogen voor een bijzonder belangrijk schriftkenmerk – de schrijfhoek. Er blijken meerdere soorten van te bestaan, die elk niet alleen herkenbaar zijn, maar ook een eigen betekenis kunnen (niet moeten!) bezitten. Door regelmatig op de hellingshoek te letten – vooral wat opvalt en afwijkt van het geleerde voorbeeld! – zul je waarschijnlijk ánders naar je leerlingen gaan kijken. Sterker, misschien krijg je meer inzicht in hun jonge persoonlijkheid. En ga je ze begeleiden op een manier, die nog beter bij hun ontwikkeling past! Dat komt beslist niet neer op het aandringen om met een andere hellingshoek te gaan schrijven!!!

Wel dien je de eerder genoemde 'gouden' regel bij schriftanalyse steeds serieus te nemen – de uitleg van één kenmerk moet je altijd relateren aan het hele handschrift.

Ik wens je veel opvoedingsplezier en ... dankbare leerlingen toe!

Geraadpleegd

Avé-Lallemant, U. (1982): Pubertätskrise und Handschrift, München/Basel

Bollschweiler, R. (1993): Die Handschrift von Kindern und Jugendlichen, Luzern (vertaald door DS)

Diener, K. (1980): Schreibenlernen, Stuttgart (gecteerd door Bollschweiler)

Grayson, D. (1981): Better understanding your child through handwriting, La Grange

Halbertsma, T.M. en Klementsich, J.M.J. (1996): Compendium Grafologie, Aerdenhout/Hattum

Handwriting Insights (2006): Slant - Emotional Interactions (op 25.10.11 gedownload van internet)

Lesourd, M. (1967): Erkenne dein Kind in seiner Handschrift, Bern/München

Schelenz, E. & L. (1958), Pädagogische Graphologie, München

Schoemaker-Ytsma, A.C.M. (2011): De slingerlus; zie www.handschriftontwikking.nl.

Schoot, F. van der, Bechger, T. (2003): Balans van handschriftkwaliteit in het Primair Onderwijs (PPON), Periodieke Peiling van het Onderwijsniveau, Arnhem

Stienstra, Th. (2000): Praktijkboek grafologie, De selectieve methode van Alfons Lüke, Karakters leren zien in het handschrift, Nijkerk

Tew, J. (1998): Handwriting Analysis, Shaftesbury/Boston/Melbourne

Thomas, G. (2008): Your handwriting, What does it tell about you? (op 25.10.11 gedownload van internet)

Dick Schermer/18.11.11

Email: dick.schermer@upcmail.nl